

1. UVOD

Aktivnosti i ponašanja, posebno poremećena ponašanja, specifična su područja i predmet proučavanja psihologije i njenih primijenjenih disciplina (razvojne, medicinske, kliničke, pedagoške, socijalne, kriminalističke, forenzičke.... psihologije), psihopatologije, socijalne patologije, sociologije, socijalnog rada, medicine, pedagogije, pravosuđa, ekologije i drugih disciplina koje su povezane sa čovjekom, njegovim aktivnostima i stilom življenja. Čovjek je, u skladu sa uzrastom, psihosocijalnim profilom, akter svih događanja u društvenoj, prirodnoj, tehničkoj, kulturološkoj sferi življenja.

Opšta je težnja da se unaprijedi društvena i prirodna sredina koju može sačuvati i oplemeniti samo zdrav, sposoban, dobronamjerman i kreativan čovjek. Sva težnja društva usmjerena je u pravcu stvaranja, formiranja zdravog, civilizovanog, sposobnog i kreativnog čovjeka koji je produkt brojnih prirodnih i društvenih faktora - familio-genetskih predispozicija, uslova odrastanja u porodici, školi, užoj i široj sredini, stepena njegove aktivizacije, zrenja i odrastanja, uticaja vršnjaka i drugih socijalnih uslova.

Značajan period odrastanja i formiranja obrazaca (modaliteta) ponašanja jeste djetinjstvo i mladalaštvo. Težnja roditelja i drugih partnera u vaspitanju i vođenju djece i maloljetnika, a i odraslih, jeste apsolutna normalnost čovjeka, koja je u osnovi gotovo uvijek relativna. Pored uspješnosti u tim težnjama koje su dominantne, u procesu odrastanja čovjeka nastaju i brojne teškoće i poremećaji koji se, pored ostalog, manifestuju poremećajima u ponašanju koje je simptomatično po brojnim obrascima, dimenzijama i posljedicama.

Poremećeno ponašanje predstavljaju svi oblici (načini, obrasci, modeli i modaliteti, pojave, skripti, stilovi) nepoželjnog i štetnog ponašanja koji su u suprotnosti sa društvenim, moralnim i zakonskim normama i običajima, i koji uslovljavaju adekvatne društvene intervencije u cilju detektovanja, razumijevanja, sagledavanja negativnih refleksija, prognoziranja te suzbijanja i prevencije.

Osnovni cilj svih društvenih intervencija jeste da se djeca i maloljetnici osposobe za zdrav život i društveno koristan rad. Taj cilj se ne ostvaruje za dio populacije - djece, maloljetnika i odraslih osoba. Oni, pod uticajem brojnih i različitih

faktora, ispoljavaju različite poremećaje ličnosti - opservacije, saznavanja, doživljavanja, reagovanja i ponašanja - različitih oblika, dimenzija i posljedica.

U cilju valjanog shvatanja, razumijevanja i adekvatnog reagovanja različitih društvenih institucija u okviru efikasnih i ostvarivih strategija reakcija, bitno je usaglasiti shvatanja i stavove o poremećajima u doživljavanju, reagovanju i ponašanju djece i maloljetnika.

To su, dakle, svi obrasci devijantnog ponašanja djece i maloljetnika različite biološko-genetske, socijalne i psihološke geneze koji izlaze (odstupaju) iz okvira društvenih (etičkih i zakonskih) normi i nepovoljno utiču na dalji razvoj ličnosti djece i maloljetnika. To su moralni, društveni i zakonski prestupi djece i maloljetnika. Zbog toga je često u upotrebi pojam maloljetničko prestupništvo.

Maloljetničko prestupništvo se definiše kao svako ponašanje pojedinca ili grupe mladih koje je protivdruštveno i neprihvatljivo, a kojim se krše pravila ili norme društva, kada je društveno vidljivo i izaziva spontano i/ili organizovano društveno reagovanje u namjeri da se zaštite dobra i vrijednosti i sami akteri takvog ponašanja.¹

Široka je lepeza poremećaja ponašanja ljudi, posebno djece i maloljetnika. U literaturi i zakonskoj praksi, najčešće se govori o dvije osnovne grupe poremećaja ponašanja. Prvu grupu čine blaži oblici poremećaja ponašanja djece i maloljetnika: vaspitna zapuštenost, a drugu grupu čine teži oblici poremećaja u ponašanju: maloljetnička delinkvencija ili kriminalitet maloljetnika. Ova podjela je uslovna. Postoje granični oblici, kombinovani i drugi brojni oblici poremećenog ponašanja djece i maloljetnika koji i nisu shvaćeni kao poremećaji. Brojni oblici se prepliću, a njihova simptomatologija, etiologija, determinante, posljedice i druge refleksije su različite, složene i međusobno visoko korespondentne.

Termin delinkvencija potiče od latinske riječi *delictum* (delikt - lat., *delictum*, *deliquere*), što znači greška, prestup, djelo koje je zakonski zabranjeno, kažnjivo ponašanje, zločin. Istog porijekla je i riječ delinkvent (lat., *delinquere* - pogriješiti; *delinquens* - optuženi - zabranjene i pravno kažnjive radnje, odnosno prestupnik, zločinac). To značenje je etimološki povezano sa drugim pojmovima - delinkvencija - asocijalno ponašanje, antidruštvena aktivnost.

¹ Ž. Jašović, Kriminologija maloljetničke delinkvencije, Hrestomatski dijelovi i predavanja, Sarajevo, 2002. (str. 12)

S obzirom na to da je riječ o delinkvenciji djece i maloljetnika, u upotrebi je i pojam maloljetnička delinkvencija, što ukazuje da je učitelj maloljetno lice. Delinkvencija maloljetnika se, po oblicima, dimenzijama, učestalosti, po etiologiji i posljedicama, znatno razlikuje od delinkvencije odraslih. Osnovni razlog za to je psihosocijalni i biološki status ličnosti iz čega proizilazi poseban, primjeren status maloljetnika u krivičnopravnoj nauci i praksi.

Među naučnicima i praktičarima postoje različita mišljenja o tome koje radnje i ponašanja treba podrazumijevati pod pojmom delinkvencije djece.

Definisanje pojmova, odnosno značenja maloljetničke delinkvencije predstavlja izrazito značajan zadatak, zbog toga što se u literaturi koja se bavi ovim fenomenom upotrebljava više različitih termina i definicija koje se ponekad toliko međusobno razlikuju da ne možemo sa sigurnošću govoriti o jednoj opšteprihvaćenoj definiciji pojma maloljetničke delinkvencije kojom se označava ova individualna i društvena sociopatološka pojava. Istina, danas je u upotrebi najčešće prisutna sintagma „društveno neprihvatljivo ponašanje mladih“, koja po svojoj širini i nepreciznosti (a sa ciljem da se izbjegne stigmatizacija djeteta, odnosno maloljetnika (lat. *stigmatisatio* - žigosati, obilježiti) u najširem smislu, zapravo, podrazumijeva sva atipična ponašanja mladih u okviru neke društvene zajednice.

U tom kontekstu neminovno se postavlja i pitanje različitih kultura, odgoja i vaspitanja, moralnog kodeksa i zakonskih normi određene zajednice, što takođe predstavlja prepreku u definisanju maloljetničke delinkvencije u globalnom i opšteprihvaćenom značenju. Ta prepreka, pored ostalog, ogleda se i u činjenici da različite društvene zajednice imaju različita zakonodavstva, pa se može dogoditi da ono što se u jednom društvu smatra neprihvatljivim ponašanjem djeteta, u drugom društvu tretira kao sasvim uobičajeno, prihvatljivo.